

Г.А. Мохонько (Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», Україна)

І.П. Малик (Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», Україна)

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОЇ ГАЛУЗІ

У статті розглянуто теоретичні й практичні аспекти забезпечення ефективності підприємств видавничо-поліграфічної галузі в умовах нестабільного ринкового середовища. Представлено комплексну сутнісно-видову характеристику ефективності підприємств, визначено напрями підвищення ефективності в розрізі окремих складових.

Ключові слова: ефективність, видавничо-поліграфічна галузь, складові ефективності, напрями підвищення ефективності.

Табл. 2. Літ. 13.

А.А. Мохонько (Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт», Украина)

И.П. Малик (Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт», Украина)

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ИЗДАТЕЛЬСКО- ПОЛИГРАФИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ

В статье рассмотрены теоретические и практические аспекты обеспечения эффективности предприятий издательско-полиграфической отрасли в условиях нестабильной рыночной среды. Авторами представлена комплексная существенно-видовая характеристика эффективности предприятий, определены направления повышения эффективности в разрезе отдельных составляющих.

Ключевые слова: эффективность, издательско-полиграфическая отрасль, составляющие эффективности, направления повышения эффективности.

G.A. Mokhon'ko (National Technical University of Ukraine
"Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine)

I.P. Malyk (National Technical University of Ukraine
"Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine)

METHODOLOGICAL ASPECTS OF EFFICIENCY PROVISION FOR PUBLISHING & PRINTING ENTERPRISES

The article considers theoretical and practical aspects of efficiency provision for publishing & printing enterprises under the conditions of unstable market environment. The authors present a complex description of enterprise efficiency by its contents and types along with the directions for efficiency increase for certain components.

Keywords: efficiency; publishing & printing industry; components of efficiency; directions for efficiency increase.

Постановка проблеми. В умовах трансформації економічних відносин, значного спаду обсягів виробництва однією з головних проблем переходу до соціально-орієнтованої конкурентоспроможної економіки є підвищення ефективності діяльності підприємств. Для підприємств, зокрема і видавничо-поліграфічної галузі, постає необхідність більш повного використання інтен-

сивних чинників розвитку виробництва, а саме підвищення якості друкованої продукції, реалізації наявних резервів з економії всіх видів ресурсів, зростання організаційно-технічного рівня виробництва, забезпечення інноваційних підходів в інвестиційній політиці підприємств тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення ефективності діяльності підприємств як засобу виживання в жорсткій конкуренції і однієї з умов сталого розвитку займає важливе місце в сучасних наукових дослідженнях.

Проблематиці визначення ефективності діяльності підприємств присвячена значна кількість праць вітчизняних і зарубіжних вчених. Значний внесок у розробку окремих аспектів даної проблеми внесли: Н.Ю. Котилева [5], І.А. Маркіна [6], С.Ф. Покропивний [2], Н.Ф. Риффа [8], А.В. Червяченко [11] та інші.

У широкому значенні «ефективність» означає вираження раціональних способів досягнення мети, а мірою ефективності є ступінь наближення до досягнення всіх кінцевих цілей. Така діяльність буде настільки більш ефективна за іншу, наскільки більше наблизить виконавця до досягнення поставлених цілей.

До появи машинної індустрії термін «ефективність» як відношення ефекту (результату) до витрат використовувався в загальносоціологічному значенні дуже рідко. Терміни «ефективність» та «ефект» використовувалися в природничих науках (електротехніка, анатомія, фізіологія). К.Маркс в «Капіталі» поряд із терміном «продуктивність» використовує термін «ефективність» щодо техніки, засобів виробництва, але не щодо результативності затрат живої праці. В останньому випадку використовується термін «продуктивність» [7].

Науковці західних економічних шкіл (зокрема П. Хейне (США)) переконують, що «ефективність – це позитивний чинник, який найбільш послідовно підноситься економістами» [12, 430]. Це не повинно дивувати, оскільки ефективність (effectiveness) і економічність (efficiency) – майже синоніми. Обидва терміни характеризують результативність (resulting quality) використання засобів для досягнення цілей [12, 430].

На думку Л.Г. Мельника, поняття «ефективність» (від лат. дієвий) передбачає порівняння отриманих результатів (ефекту) діяльності з величиною витрачених ресурсів [1, 249]. С.Б. Шнейдер вважає, що ефективність – це ступінь, за якого процеси задовольняють очікування і потреби споживачів [13, 74].

І.А. Маркіна зазначає, що поняття ефективності – принципово управлінське, що співвідносить результат (ефект) діяльності з наміченими цілями. Тому іноді розрізняють ефективність як абсолютну властивість (що характеризує результативність управління) і ефективність як властивість відносну, що характеризує управління як відношення результату до цілей. Іншими словами, ефективність – це показник засобу діяльності: якщо такий засіб сприяє швидкому досягненню мети, то він ефективний [6, 24].

Як категорія «ефективність» має два аспекти – якісний (відображає її логічне, теоретичне значення, тобто сутність категорії) та кількісний (розкриває дію закону економії часу, а саме: відображає економію часу при досягненні цілей суспільного виробництва в ході всього відтворювального процесу і на ок-

ремих його фазах в масштабі всього народного господарства, окремих регіонів, галузей, господарських суб'єктів) [5, 7].

Таким чином, праці вчених-економістів, в яких започатковано розгляд ефективності підприємств, створюють підґрунтя для подальшого висвітлення цієї проблеми з огляду на сучасні реалії.

Невирішені частини проблеми. Водночас не всі аспекти цієї складної та багатогранної проблеми з'ясовані та досліджені. Зокрема, специфіка видавничої продукції вимагає подальшого дослідження деталізації складових і напрямів підвищення ефективності діяльності підприємств видавничо-поліграфічної галузі.

Метою дослідження є розкриття методологічних складових забезпечення ефективності підприємств видавничо-поліграфічної галузі з чітким виділенням особливостей кожної з них, пропозиція напрямів підвищення ефективності підприємств в умовах нестабільного ринкового середовища.

Основні результати дослідження. Забезпечення ефективності діяльності підприємств в умовах нестабільного ринкового середовища є проблемою надзвичайно актуальною. Одним із шляхів вирішення означеної проблематики є детальне дослідження категорії «ефективність», її видів і складових.

На думку Р.А. Білоусова [9] і В.Т. Жигалова [3], ефективність поділяється на три види: економічна, соціальна, соціально-економічна. *Економічна ефективність* відображається через різні вартісні показники, що характеризують проміжні й кінцеві результати діяльності. Її критерій – мінімізація витрат або максимізація результатів. *Соціальна ефективність* проявляється як результат впливу заходів економічного характеру на формування способу життя людини. Її критерій – задоволення потреб соціального характеру відповідно до ресурсів, які спрямовані на досягнення цілей. *Соціально-економічна ефективність* є похідною від двох вищезазначених видів ефективності і поєднує їхні властивості. Її критерій – максимізація результатів у розрахунку на сукупні ресурси, що забезпечують найбільш повне задоволення потреб працюючих.

О.Л. Фурманюк розрізняє три види ефективності. На базовому рівні знаходиться *індивідуальна ефективність*, яка відображає рівень виконання завдань конкретними службовцями або членами організації. Керівники традиційно оцінюють індивідуальну ефективність за допомогою оціночних показників, що є основою для збільшення заробітної плати, просування по службі та інших стимулів, які діють на підприємстві. Є ще *групова ефективність*, яка у деяких випадках є простою сумою внесків усіх членів групи. Третій вид – *організаційна ефективність*, яка перевищує суму індивідуальної й групової ефективності. За рахунок синергічних ефектів підприємства здатні досягати більш високих показників, ніж сума, що їх складає [10, 22–24].

І.А. Маркіна в праці «Методологічні питання ефективності управління» розрізняє три основних види ефективності: 1) споживча – відношення цілей до потреб, ідеалів і норм); 2) результативна – відношення досягнутого результату до намічених цілей); 3) затратна – відношення затрат до досягнутих результатів). Дослідниця вважає, що ці види ефективності утворюють певний ланцюжок: споживча ефективність визначає зміст результативної, а та – затратної [6, 25].

Існує різноманіття запропонованих в економічній літературі видів ефективності діяльності узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1. Видова класифікація ефективності діяльності за окремими ознаками*

№	Класифікаційна ознака	Види ефективності
1	За рівнем об'єкта господарювання	- ефективність економіки в цілому; - ефективність галузі; - ефективність об'єднання підприємств; - ефективність підприємства; - ефективність структурного підрозділу підприємства; - ефективність виробництва окремих видів продукції.
2	Залежно від рівня господарювання	- глобальна ефективність (економіки в цілому); - локальна ефективність (регіональна, галузева, підприємства).
3	За відображенням окремих економічних інтересів	- народногосподарська ефективність; - комерційна ефективність.
4	За ступенем охоплення фаз відтворення	- ефективність відтворення в цілому; - ефективність виробництва; - ефективність розподілу; - ефективність обміну; - ефективність споживання.
5	За наслідками отриманих результатів	- економічна; - соціальна; - соціально-економічна.
6	За характером здійснюваних витрат	- ефективність застосування ресурсів; - ефективність витрат (спожитих ресурсів).
7	За умовами оцінювання	- реальна; - розрахункова; - умовна.
8	Ступінь збільшення ефекту	- первинна; - мультиплікаційна; - синергічна (окремі автори виділяють тільки первинну і мультиплікаційну).
9	Тип економічного зростання діяльності	- екстенсивного розвитку; - інтенсивного розвитку.
10	Напрямок інноваційно-інвестиційної діяльності	- науки, техніки і технології; - організаційно-управлінських інновацій; - інвестиційних проєктів і програм.
11	За повнотою обліку затрат суспільної праці (ресурсів виробництва)	- загальна ефективність; - часткова ефективність (окремих чинників виробництва).

* узагальнено за даними [2; 5; 11].

Підприємство, будучи елементарним осередком економіки, являє собою складну багаторівневу соціально-економічну систему. Відносно самостійними функціональними підсистемами традиційно вважають технологічну, виробничу, матеріально-технічну, кадрову (соціальну), управління, інвестиційно-інноваційну, збуту та реалізації продукції тощо [4, 6]. Виготовляючи друковану продукцію чи надаючи поліграфічні послуги, суб'єкти видавничо-поліграфічної галузі з метою отримання прибутку іноді нерационально використовують природні ресурси, завдаючи таким чином шкоду зовнішньому середовищу. Саме тому важливо враховувати й екологічну підсистему діяльності підприємства. Результати діяльності промислового підприємства залежать від ефективності роботи всіх цих підсистем (табл. 2).

Таблиця 2. Складові ефективності підприємств видавничо-поліграфічної галузі і напрями її підвищення, авторська розробка

Складові	Сутнісна характеристика	Напрями підвищення
Виробнича	Відображає ефективність використання ресурсів виробництва	<ul style="list-style-type: none"> - використання автоматизованої системи управління виробництвом; - модернізація технічного обладнання й технологічних процесів при підготовці та друку друкованої продукції; - збільшення випуску продукції.
Фінансова	Відображає ефективність використання фінансового потенціалу на підприємстві	<ul style="list-style-type: none"> - побудова фінансової стратегії; - раціональне використання вільних коштів; - управління дебіторською заборгованістю (налагодження ділових стосунків з надійними партнерами); - зменшення ступеня залежності від позикових коштів; - заходи щодо зменшення середньої зваженої вартості капіталу; - залучення спеціалістів до розроблення фінансової стратегії підприємства; - підвищення ринкової вартості підприємства.
Інвестиційно-інноваційна	Відображає ефективність інвестиційної стратегії та інноваційних процесів на підприємстві галузі	<ul style="list-style-type: none"> - розробка й реалізація інвестиційних проектів; - впровадження сучасних досягнень НТП шляхом проведення зваженої інноваційної політики; - залучення банківських кредитів; - пошук і мобілізація джерел інвестування.
Управлінська	Відображає відповідність й ефективність організаційної структури управління умовам внутрішнього і зовнішнього середовища	<ul style="list-style-type: none"> - побудова управлінської структури, адекватної масштабам і характеру виробництва; - адаптація керівних кадрів до сучасних умов ринкової економіки; - вирішення проблеми зміни поколінь.
Маркетингова	Відображає ефективність маркетингових заходів, спрямованих на охоплення нових ринків збуту, адаптацію до змін ринкової кон'юнктури та задоволення запитів споживачів	<ul style="list-style-type: none"> - покращення фінансування відділу маркетингу; - проведення маркетингових досліджень; - систематичне вивчення запитів споживачів; - співпраця редакторів (відділу виробництва) і фахівців відділу маркетингу; - використання емпіричного і фактового досвіду для прийняття рішень щодо стратегії; - вибір ефективних форм і методів доставки, реклами та продажу продукції тощо.
Соціальна	Характеризує ступінь задоволення потреб та інтересів працівників, ефективність використання людських ресурсів, забезпечення підприємства об'єктами соціальної інфраструктури	<ul style="list-style-type: none"> - побудова відпускового режиму, який би враховував інтереси підприємства та працівника; - створення сприятливих умов для підвищення кваліфікації персоналу; - підвищення матеріальної зацікавленості працівників (зміна форми оплати праці, використання матеріальних стимулів – купівля путівок тощо); - відкриття їдалень (кафетерій) на території підприємства.
Екологічна	Відображає ефективність виконання заходів щодо забезпечення промислової безпеки праці та попередження випадків травматизму, дотримання правил, норм і нормативів щодо охорони навколишнього середовища, що прийняті у видавничо-поліграфічній галузі	<ul style="list-style-type: none"> - розроблення і виконання екологічної стратегії, яка полягає в проведенні заходів щодо захисту навколишнього середовища, збереження природних ресурсів, випуску екологічно чистої продукції; - раціональна організація робіт з охорони праці; - технічне оснащення робіт зі створення належних умов праці; - забезпечення ритмічної роботи працівників (побудова раціонального режиму праці і відпочинку впродовж робочого періоду); - системний підхід до дослідження постачальників менш шкідливих матеріальних ресурсів; - виділення коштів на організацію охорони навколишнього середовища; - придбання системи очисних споруд; - модернізація системи очисних споруд на підприємствах.

Запропоновані складові ефективності інтегрують результати діяльності підприємства видавничо-поліграфічної галузі з різних сторін: виробничої, фінансової, науково-технічної, інвестиційної, маркетингової, управлінської, екологічної, соціальної. Застосування напрямів підвищення ефективності підприємства видавництвами та поліграфічними підприємствами дозволить зміцнити власні позиції на ринку друкованої продукції, створить базис виведення видавничо-поліграфічної галузі на траєкторію сталого зростання.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що в умовах структурно-інноваційного розвитку національної економіки, прискорення змін й ускладнення зовнішнього середовища, насичення ринку інформаційною високотехнологічною продукцією підприємства видавничо-поліграфічної галузі повинні акцентувати увагу на забезпеченні своєї ефективності. Тільки успішна діяльність підприємств, раціональне використання ресурсів дозволить галузі зміцнити свої позиції на ринку інформаційних технологій, бути конкурентоспроможною в умовах динамічних соціально-економічних трансформацій.

У проведеному дослідженні розглянуто теоретичні й практичні аспекти забезпечення ефективності підприємств видавничо-поліграфічної галузі в умовах нестабільного ринкового середовища. На основі узагальнення існуючого різноманіття запропонованих в економічній літературі видів ефективності авторами представлено комплексну сутнісно-видову характеристику ефективності підприємства видавничо-поліграфічної галузі, складовими якої є: виробнича, фінансова, інвестиційно-інноваційна, маркетингова, управлінська, соціальна й екологічна ефективність. Також розроблено й запропоновано напрями підвищення ефективності підприємства в розрізі окремих її складових, враховуючи специфіку друкованої продукції, технологію її виробництва та розповсюдження.

При подальшому дослідженні питань, пов'язаних із забезпеченням ефективності підприємств видавничо-поліграфічної галузі, важливо приділити увагу методичним положенням оцінювання ефективності підприємств з урахуванням показників, що характеризують її складові.

1. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника. – Суми: Університетська книга, 2004. – 648 с.

2. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.

3. Жигалов В.Т. Эффективность торговли: сущность, измерение, оценка. – К.: Вища школа, 1986. – 32 с.

4. Клейнер Г.Б., Тамбовцев В.Л., Качалов Р.М. Предприятия в нестабильной экономической среде: риски, стратегия, безопасность. – М.: Экономика, 1997. – 482 с.

5. Котылева Н.Ю. Экономическая эффективность деятельности промышленных предприятий, ее оценка и прогнозирование в современных условиях хозяйствования: Автореф. дис... канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами – промышленность)». – Орел, 1998. – 31 с.

6. Маркіна І.А. Методичні питання ефективності управління // Фінанси України. – 2000. – №6. – С. 24–32.

7. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: В 30 т. – 2-е изд. – Т. 23: Капитал: В 2-х т. – Т. 1. – Кн. 1: Процесс производства капитала. – М., 1969. – 907 с.

8. *Риффа Н.Ф.* Региональное развитие отраслевых производств: Социально-экономическая эффективность и конкурентоспособность: Автореф. дис... канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами – промышленность)». – Волгоград, 2002. – 32 с.

9. Управление экономикой: основные понятия и категории / Под ред. Р.А. Белоусова. – М.: Экономика, 1986. – 304 с.

10. *Фурманюк О.Л.* Управління ефективністю діяльності суб'єктів оподаткування: Курс лекцій. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2003. – 240 с.

11. *Червяченко А.В.* Теоретичні підходи до визначення ефективності соціально-економічної системи та її видова класифікація // Економіка розвитку.– 2006.– №1. – С. 46–48.

12. *Швайка Л.А., Штангрет А.М.* Економіка видавничо-поліграфічної галузі. – Львів: Укр. акад. друкарства, 2008. – 480 с.

13. *Шнейдер С.Б.* Современные концепции управления экономикой. – Новочеркасск: НГТУ, 1995. – 86 с.

Стаття надійшла до редакції 29.11.2011.